

Mål T-38/02

Groupe Danone mot Europeiska gemenskapernas kommission

”Konkurrens — Konkurrensbegränsande samverkan — Böter — Riktlinjer för beräkning av bötesbeloppet — Meddelande om samarbete”

Förstainstansrättens dom (femte avdelningen) av den 25 oktober 2005 . . . II - 4426

Sammanfattning av domen

1. *Konkurrens — Administrativt förfarande — Tillgång till handlingarna i ärendet — Föremål för talan — Iakttagande av rätten till försvar — Räckvidd — Uppgifter till någons nackdel — Uteslutning av bevisning som inte meddelats
(Artikel 81.1 CE)*
2. *Konkurrens — Administrativt förfarande — Tillgång till handlingarna i ärendet — Handlingar som inte återfinns i utredningsakten — Handlingar som kan användas för parternas försvar — Skyldighet för parterna att begära att kommissionen skall översända handlingarna*

3. *Konkurrens — Administrativt förfarande — Iakttagande av rätten till försvar — Meddelande om invändningar — Nödvändigt innehåll
(Rådets förordning nr 17)*

4. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Rätten till försvar — Domstolsprövning — Gemenskapsdomstolens fulla prövningsrätt
(Artikel 229 EG; rådets förordning nr 17, artikel 17)*

5. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelsernas allvar — Försvårande omständigheter — Skyldighet för kommissionen att följa sin tidigare beslutspraxis — Föreligger inte
(Rådets förordning nr 17, artikel 15.2)*

6. *Konkurrens — Administrativt förfarande — Iakttagande av rätten till försvar — Tillgång till handlingarna i ärendet — Räckvidd — Uppgifter till någons nackdel som tredje man lämnat muntligen — Skyldighet att låta det berörda företaget få tillgång till uppgifterna, vid behov genom att upprätta en skriftlig handling*

7. *Konkurrens — Böter — Belopp — Lämplig karaktär — Domstolsprövning — Omständigheter som kan beaktas av gemenskapsdomstolen — Upplysningar som inte finns i beslutet att ålägga böter och som inte behövs för att motivera beslutet — Omfattas
(Artiklarna 229 EG, 230 EG et 253 EG; rådets förordning nr 17, artikel 17)*

8. *Institutionernas rättsakter — Motivering — Skyldighet — Räckvidd — Beslut att ålägga böter — Redovisning av de uppgifter som legat till grund för kommissionens bedömning av överträdelsens svårighetsgrad och varaktighet — Tillräcklig redovisning
(Artikel 253 EG; rådets förordning nr 17, artikel 15.2 andra stycket; kommissionens meddelanden 96/C 207/04 och 98/C 9/03)*

9. *Konkurrens — Konkurrensbegränsande samverkan — Avgränsning av marknaden — Föremål för talan — Fastställande av påverkan på handeln mellan medlemsstaterna
(Artikel 81.1 EG)*

10. *Konkurrens — Gemenskapsregler — Överträdelser — Böter — Fastställande — Kriterier — Höjning av den generella bötesnivån — Tillåtet — Villkor (Rådets förordning nr 17)*
11. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Beräkningsmetod som anges i kommissionens riktlinjer — Skyldighet för kommissionen att följa — Följder — Skyldighet att motivera hela överträdelsen (Rådets förordning nr 17, artikel 15.2; kommissionens meddelande 98/C 9/03)*
12. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Överträdelser som betecknas som mycket allvarliga redan på grund av överträdelsernas art — Krav på att ange påverkan och överträdelsens geografiska område — Föreligger inte (Rådets förordning nr 17, artikel 15.2; kommissionens meddelande 98/C 9/03)*
13. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelsernas allvar — Beaktande av det berörda företags totala omsättning och av omsättningen som härrör från försäljningen av de varor som är föremål för överträdelsen — Gränser (Rådets förordning nr 17, artikel 15.2)*
14. *Konkurrens — Konkurrensbegränsande samverkan — Deltagande i företagsmöten med konkurrensbegränsande syfte — Omständighet som gör det möjligt att slå fast att företaget deltagit i den efterföljande konkurrensbegränsande samverkan om företaget inte tagit avstånd från fattade beslut — Deltagande som påstås ha varit följden av påtryckningar — Omständighet som inte frångår företaget ansvar om företaget inte använt sig av möjligheten att anmäla saken till de behöriga myndigheterna (Artikel 81.1 EG; rådets förordning nr 17, artikel 3)*
15. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelsernas allvar förenat med strävan efter avskräckande verkan (Rådets förordning nr 17, artikel 15.2)*
16. *Konkurrens — Administrativt förfarande — Kommissionens beslut i vilket en överträdelse konstateras som fattats efter ett annat kommissionsbeslut som avser samma företag — Överträdelserna som är föremål för de båda besluten är inte av samma slag — Åsidosättande av principen non bis in idem — Föreligger inte*

17. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelseernas allvar — Bedömning utifrån det absoluta värdet på den berörda försäljningen — Tillåtlighet (Förordning nr 17, artikel 15.2)*

18. *Konkurrens — Administrativt förfarande — Kommissionens beslut i vilket en överträdelse konstateras — Bevisning som krävs — Nödvändigt bevisvärde (Artikel 81.1 EG)*

19. *Gemenskapsrätt — Principer — Grundläggande rättigheter — Presumtion om att någon är oskyldig — Förfarande på konkurrensområdet — Tillämplighet*

20. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelsens allvar och varaktighet — Överträdelse som begåtts av flera företag — Allvaret skall bedömas individuellt (Förordning nr 17, artikel 15.2)*

21. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelsens allvar — Försvärande omständigheter — Ett företags hot om repressalier mot ett annat företag*

22. *Konkurrens — Administrativt förfarande — Kommissionens beslut i vilket en överträdelse konstateras — Åberopande som bevisning av uttalande av andra företag som deltagit i överträdelsen — Tillåtlighet — Villkor (Artiklarna 81 EG och 82 EG)*

23. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kommissionens antagande av riktlinjer — Tillämpning av en beräkningsmetod som grundar sig på överträdelsens inneboende allvar och varaktighet med iakttagande av den högsta gräns som anges i förhållande till vart och ett av företagens omsättning — Lagenlighet (Rådets förordning nr 17, artikel 15.2; kommissionens meddelande 98/C 9/03)*

24. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelseernas allvar — Försvärande omständigheter — Uppprepning av överträdelsen — Begrepp (Rådets förordning nr 17, artikel 15.2; kommissionens meddelande 98/C 9/03)*

25. *Konkurrens — Böter — Avsaknad av preskriptionstid som utesluter åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen*
(Rådets förordning nr 17, artikel 15; kommissionens meddelande 98/C 9/03)
26. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelsernas allvar — Förmildrande omständigheter — Underlåten faktisk tillämpning av ett avtal — Bedömning av varje företags enskilda uppträdande*
(Rådets förordning nr 17, artikel 15)
27. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelsernas allvar — Förmildrande omständigheter — Avsaknad av kontrollåtgärder i syfte att genomföra en konkurrensbegränsande samverkan — Omfattas inte*
(Rådets förordning nr 17, artikel 15.2)
28. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Överträdelsernas allvar — Förmildrande omständigheter — Det berörda företags ekonomiska ställning — Omfattas inte*
(Rådets förordning nr 17, artikel 15.2)
29. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Underlåtenhet att ålägga böter eller nedsättning av böter som följd av att det misstänkta företaget samarbetat — Behov av ett agerande som underlättar för kommissionen att konstatera en överträdelse — Information om åtgärder som inte kan bli föremål för böter enligt förordning nr 17 — Avsaknad av beaktande*
(Rådets förordning nr 17, artiklarna 11.4, 11.5 och 15; kommissionens meddelande 96/C 207/04)
30. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Kriterier — Företags inställning under det administrativa förfarandet — Bedömning av samarbetsgraden beträffande vart och ett av de företag som deltagit i den konkurrensbegränsande samverkan — Iakttagande av likabehandlingsprincipen — Samarbetsgrader som inte går att jämföra och som motiverar olika behandling*
(Rådets förordning nr 17, artikel 15.2; kommissionens meddelande 96/C 207/04)

31. *Konkurrens — Böter — Belopp — Fastställande — Underlåtenhet att ålägga böter eller nedsättning av böter som följd av att det misstänkta företaget samarbetat — Nedsättning på grund av att omständigheterna inte har bestritts — Villkor (Rådets förordning nr 17, artikel 15.2; kommissionens meddelande 96/C 207/04, punkt D 2)*

1. Rätten till insyn i akten i konkurrens-ärenden har till syfte att göra det möjligt för mottagarna av ett meddelande om anmärkningar att få kännedom om den bevisning som återfinns i kommissionens akt för att på ett ändamålsenligt sätt på grundval av denna bevisning kunna uttala sig om kommissionens slutsatser i meddelandet om anmärkningar. Insyn i akten hör således till de processrättsliga skyddsregler som syftar till att skydda rätten till försvar och att särskilt säkerställa det faktiska utövandet av rätten att yttra sig.

dokument till företagets nackdel som inte ingår i akten i utredningen och som inte har delgetts sökanden, skall dessa dokument således avvisas som otillåten bevisning.

(se punkterna 33–35 och 65)

Kommissionen är således förpliktad att ge de företag som berörs av ett förfarande för tillämpning av artikel 81.1 EG tillgång till alla handlingar, vare sig de är till nackdel eller till fördel för företaget, som kommissionen inhämtat under undersökningen, med förbehåll för andra företags företagshemligheter, kommissionens interna dokument och annan konfidentiell information.

2. Vad gäller ett administrativt konkurrensförfarande och handlingar som kan ha innehållit uppgifter till fördel för företaget bör det framhållas att när nämnda handlingar finns i kommissionens undersökningsakt, beror frågan huruvida rätten till försvar har åsidosatts inte på hur det berörda företaget har betett sig under det administrativa förfarandet eller på huruvida företaget var tvunget att begära att kommissionen gav det insyn i akten eller översände vissa angivna handlingar till det.

Om det visar sig att kommissionen i det ifrågasatta beslutet har grundat sig på

När det däremot är fråga om handlingar som kan ha innehållit uppgifter till

fördel för företaget och som inte finns i kommissionens undersökningsakt måste det berörda företaget tillstålla kommissionen en uttrycklig begäran om att få tillgång till dessa handlingar. Om sökanden underlåter att göra detta under det administrativa förfarandet har företaget förverkat sin rätt på denna punkt vad avser den talan om ogiltigförklaring som eventuellt kan väckas mot det slutliga beslutet.

(se punkterna 36, 37, 42 och 79)

3. Kommissionen uppfyller sin skyldighet att iaktta företagets rätt att yttra sig genom att i sitt meddelande om anmärkningar uttryckligen ange att den har för avsikt att undersöka huruvida företagen skall åläggas böter och de huvudsakliga faktiska och rättsliga grunder som kan medföra att böter åläggs, såsom hur allvarlig den påstådda överträdelsen är och hur länge den pågått samt huruvida den begåtts uppsåtligen eller av oakt-samhet. Genom att göra detta ger kommissionen företagen de upplysningar som är nödvändiga för att de skall kunna försvara sig, inte bara mot konstaterandet av en överträdelse utan även mot åläggandet av böter.

(se punkt 50)

4. Det är således genom sina synpunkter på hur länge överträdelsen har pågått och hur allvarlig den är samt förutsebarheten av överträdelsens konkurrensbegränsande verkan som de berörda företagen garanteras rätt till försvar gentemot kommissionen vad gäller fastställandet av bötesbeloppet vid överträdelse av konkurrensreglerna. Företagen har en ytterligare skyddsregel när det gäller fastställandet av detta belopp, såtillvida att förstainstansrätten enligt artikel 17 i förordning nr 17 har full prövningsrätt i den mening som avses i artikel 229 EG av en talan som väcks mot de beslut i vilka kommissionen fastställer böter och följaktligen kan upphäva, nedsätta eller höja bötesbeloppet. Inom ramen för sin fulla prövningsrätt ankommer det på förstainstansrätten att bedöma om bötesbeloppet är proportionerligt i förhållande till överträdelsens svårighetsgrad och varaktighet och att göra en avvägning mellan överträdelsens svårighetsgrad och de omständigheter som sökanden har åberopat.

(se punkterna 51 och 136)

5. Enbart det faktum att kommissionen i sin tidigare beslutspraxis har funnit att vissa uppgifter inte utgör försvärande omständigheter vid fastställandet av bötesbeloppet innebär inte att kommis-

sionen är skyldig att göra samma bedömning i ett senare beslut. Den möjlighet som ett företag ges att inom ramen för ett annat ärende uttala sig om kommissionens avsikt att slå fast att företaget har gjort sig skyldigt till upprepad överträdelse medför på intet sätt en skyldighet för kommissionen att i alla andra fall använda detta tillvägagångssätt och inte heller, i avsaknad av en sådan möjlighet, att det berörda företaget är förhindrat att fullt ut utöva sin yttranderätt.

måste kommissionen, om den har för avsikt att i ett beslut använda en uppgift till nackdel för det berörda företaget som lämnats muntligen av tredje man, göra den tillgänglig för det berörda företaget så att det kan yttra sig på ett ändamålsenligt sätt över de slutsatser som kommissionen kommit fram till på grundval av dessa uppgifter, vid behov genom att i detta syfte upprätta en skriftlig handling avsedd att ingå i akten i ärendet.

(se punkterna 57, 153 och 395)

(se punkterna 66 och 67)

6. Det föreligger inte någon allmän skyldighet för kommissionen att föra protokoll över de diskussioner som den för med andra parter i en överträdelse under möten med dessa inom ramen för tillämpningen av fördragets konkurrensregler.

Det faktum att det saknas en sådan skyldighet kan emellertid inte befria kommissionen från dess skyldighet i fråga om tillgång till handlingarna i ärendet. Det kan nämligen inte godtas att en praxis som inbegriper muntliga relationer med tredje man leder till att rätten till försvar åsidosätts. Således

7. Förstainstansrätten är behörig i två avseenden när det gäller talan som väckts mot kommissionens beslut att ålägga företag böter för överträdelse av konkurrensreglerna. För det första är förstainstansrätten behörig att pröva beslutens lagenlighet enligt artikel 230 EG. Vid denna prövning skall förstainstansrätten särskilt kontrollera att motiveringsskyldigheten enligt artikel 253 EG, vars åsidosättande innebär att beslutet kan ogiltigförklaras, har iakttagits. För det andra är förstainstansrätten behörig att inom ramen för sin fulla prövningsrätt enligt artikel 229 EG och artikel 17 i förordning nr 17 pröva huruvida bötesbeloppet är lämpligt. Det kan vid den sistnämnda prövningen finnas skäl att begära in och beakta sådana kompletterande upplysningar

som inte i sig måste finnas med i det omtvistade beslutet för att motiverings-skyldigheten i artikel 253 EG skall anses vara uppfylld.

om kommissionen i sitt beslut har redovisat de uppgifter som legat till grund för dess bedömning och vilka den beaktade vid tillämpningen av dess riktlinjer och i förekommande fall dess meddelande om samarbete och som gjorde det möjligt för kommissionen att bedöma överträdelsens svårighets-grad och varaktighet vid beräkningen av bötesloppet.

(se punkt 95)

(se punkt 97)

8. Vad gäller motiveringsskyldighetens omfattning beträffande metoden för beräkning av böter som påförts för åsidosättande av gemenskapens konkurrensregler skall böterna fastställas med avseende på bestämmelserna i artikel 15.2 andra stycket i förordning nr 17, i vilken det anges att "[n]är bötesbeloppet fastställs skall hänsyn tas både till hur allvarlig förseelsen är och hur länge den har pågått". Det väsentliga formkrav som motiveringsskyldigheten utgör är emellertid uppfyllt om kommissionen i sitt beslut har redovisat de uppgifter som legat till grund för dess bedömning av överträdelsens svårighetsgrad och varaktighet. För det andra innehåller riktlinjerna för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 i EKSG-fördraget och meddelandet om befrielse från eller nedsättning av böter i kartellärenden vägledande regler om vilka faktorer kommissionen skall beakta vid bedömningen av överträdelsens svårighetsgrad och varaktighet. Under dessa förhållanden är det väsentliga formkrav som motiveringsskyldigheten utgör uppfyllt
9. Vid tillämpningen av artikel 81.1 EG är det för att avgöra om ett avtal kan påverka handeln mellan medlemsstater och har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrída konkurrensen inom den gemensamma marknaden som ifrågasatt marknad skall definieras. Kommissionen är följaktligen skyldig att avgränsa marknaden i ett beslut enligt artikel 81.1 EG endast när det utan en sådan begränsning inte är möjligt att avgöra huruvida avtalet, beslutet av en företagssammanslutning eller det samordnade förfarandet i fråga kan påverka handeln mellan medlemsstater och har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrída konkurrensen inom den gemensamma marknaden.

(se punkt 99)

10. Kommissionen förfogar vidare enligt fast rättspraxis, inom ramen för tillämpningen av förordning nr 17, över ett utrymme för skönsmässig bedömning när den fastställer bötesbeloppet för att kunna styra företagens beteende så att de iakttar konkurrensreglerna.

kommissionen är skyldig att rätta sig efter de riktlinjer som den själv har infört. Det är därför hädanefter obligatoriskt för kommissionen när den skall avgöra hur allvarliga överträdelser är att bland olika omständigheter beakta dem som ingår i riktlinjerna och annars särskilt ange de skäl som i förekommande fall motiverar att inte följa dem i ett visst avseende.

Den ytterligare omständigheten att kommissionen tidigare har tillämpat en viss bötesnivå för vissa överträdelser innebär inte att den kan fråntas möjligheten att höja denna nivå inom de gränser som anges i förordning nr 17, om detta är nödvändigt för att säkerställa genomförandet av gemenskapens konkurrenspolitik. En effektiv tillämpning av gemenskapens konkurrensregler kräver tvärtom att kommissionen vid varje tillfälle kan anpassa bötesnivån efter vad denna politik kräver.

(se punkt 138)

(se punkterna 134, 135, 154, 395, 407 och 415)

11. När kommissionen antog riktlinjerna för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 i EKSG-fördraget, avsedda att med iakttagande av fördraget ange de kriterier som den avser att tillämpa vid utövandet av sitt utrymme för skönsmässig bedömning, medför de en begränsning av detta utrymme eftersom

12. Kommissionen har vidare uppgett i riktlinjerna för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 i EKSG-fördraget att det vid mycket allvarliga överträdelser i huvudsak är fråga om horisontella begränsningar såsom priskarteller och karteller för uppdelning av marknaden eller andra förfaranden som hindrar den inre marknads funktion. Det följer av denna vägledande anvisning att avtal och samordnade förfaranden som särskilt avser fastställande av priser och uppdelning av kunder, redan på grund av sin art kan betecknas som mycket allvarliga, utan att det är nödvändigt att sådana beteenden har en särskild påverkan eller geografisk utbredning. Denna slutsats bekräftas av det faktum att det i den vägledande beskrivningen av de överträdelser som skall betraktas som allvarliga anges att det gäller överträdelser

av samma typ som dem som definieras som mindre allvarliga "men som tillämpas strängare, har en större påverkan på marknaden och som kan få konsekvenser för stora områden av den gemensamma marknaden". I definitionen av mycket allvarliga överträdelser nämns däremot inte något krav på påverkan eller att överträdelsen skall få konsekvenser för ett särskilt geografiskt område.

att varken den ena eller den andra av dessa sifferuppgifter avseende omsättningen får ges en oproportionerlig betydelse i förhållande till andra bedömningskriterier, och att därför fastställandet av ett lämpligt bötesbelopp inte kan ske genom en enkel beräkning som grundar sig på den totala omsättningen.

(se punkterna 158 och 367)

(se punkterna 150 och 151)

13. Bland de faktorer som skall beaktas vid bedömningen av överträdelsens allvar hör, allt efter omständigheterna, volymen av och värdet på de varor som överträdelsen gäller samt företagets storlek och ekonomiska styrka och följaktligen det inflytande som det kan komma att utöva på marknaden. Av detta följer å ena sidan att det vid fastställandet av böterna är tillåtet att ta hänsyn till såväl företagets totala omsättning, vilken ger en antydan, om än ungefärlig och ofullständig, om företagets storlek och ekonomiska styrka, som den del av denna omsättning som härrör från de varor som är föremål för överträdelsen, och som därmed kan ge en antydan om denna överträdelses omfattning. Å andra sidan framgår härav

14. När det har visats att ett företag har deltagit i sammanträden mellan företag som var uppenbart konkurrensbegränsande, så åvilar det företaget att anföra omständigheter som visar att bolaget deltog i nämnda sammanträden utan någon som helst konkurrensbegränsande inställning genom att styrka att bolaget hade förklarat för sina konkurrenter att det deltog i sammanträdena med en annan inställning än dessa. I avsaknad av bevis på ett sådant avståndstagande kan ett deltagande, om än ett passivt sådant, i nämnda sammanträden anses innebära att företaget deltar i den konkurrensbegränsande samverkan som är ett resultat av dem. Den omständigheten att ett företag underlåter att rätta sig efter resultaten av dessa möten innebär inte heller att företagets ansvar på grund av att det har deltagit i den konkurrensbegränsande samverkan bortfaller. Ett företag som deltagit i sådana möten kan inte med framgång göra gällande att det deltog under påtryckningar från andra deltagare med

eventuellt större ekonomisk styrka. Företaget kan nämligen anmäla de påtryckningar som det är föremål för till de behöriga myndigheterna och enligt artikel 3 i förordning nr 17 framställa ett klagomål till kommissionen, i stället för att delta i nämnda åtgärder.

(se punkterna 164, 245 och 423)

15. Eftersträvandet av att böterna för överträdelse av konkurrensreglerna skall ha en avskräckande verkan ingår nämligen i justeringen av böterna med hänsyn till överträdelsens svårighetsgrad, eftersom det syftar till att förhindra att en beräkningsmetod leder till bötesbelopp som för vissa företag inte når upp till den nivå som krävs för att böterna skall få en tillräckligt avskräckande verkan.

(se punkt 170)

16. Det framgår av rättspraxis att principen *non bis in idem*, som även har kommit till uttryck i artikel 4 i protokoll nr 7 till Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, utgör en allmän gemenskapsrättslig princip som det ankommer på domstolen att säkerställa att den iakttas.

Inom gemenskapens konkurrensrätt innebär denna princip ett förbud mot att ett företag på nytt hålls ansvarigt eller att kommissionen på nytt inleder ett förfarande mot företaget avseende ett konkurrensbegränsande uppträdande som företaget redan har bötfällts för eller som företaget har frikänts från ansvar för genom ett tidigare beslut av kommissionen som inte längre kan överklagas. Tillämpningen av principen *non bis in idem* underkastas ett tredubbelt krav på identitet mellan de faktiska omständigheterna att det är fråga om en och samma regelöverträdare och att det är ett och samma rättsliga intresse som skyddas.

(se punkterna 184 och 185)

17. En överträdelses svårighetsgrad kan inte enbart bero på vare sig dess geografiska utbredning eller den andel som den försäljning som är föremål för överträdelsen utgör av försäljningen i hela Europeiska unionen. Den berörda försäljningens absoluta värde är nämligen, oberoende av ovannämnda kriterier, även en relevant indikator på överträdelsens svårighetsgrad, såtillvida att den på ett tillförlitligt sätt återspeglar den ekonomiska betydelsen av de transaktioner som genom överträdelsen är ägnade att undanhållas den normala konkurrensen.

(se punkt 191)

18. Beträffande bevisningen för en överträdelse av artikel 81.1 EG skall kommissionen ange bevisning för de överträdelser som den har konstaterat och fastställa vilken bevisning som krävs för att på ett tillfredsställande sätt visa att de faktiska omständigheter förelegat som utgör en överträdelse. Om rätten anser att det föreligger tvivelsmål skall företräde ges åt den lösning som gynnar det företag till vilket beslutet om fastställelse av överträdelsen riktas. Rätten får således inte fastställa att kommissionen styrkt att den ifrågavarande överträdelsen förelegat om denna fråga enligt rätten fortfarande är föremål för tvivel, särskilt i samband med talan om ogiltigförklaring av ett beslut om påförande av böter.
19. Principen om presumptionen för den anklagades oskuld, som bland annat följer av artikel 6.2 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna utgör en del av de grundläggande rättigheterna som enligt domstolens fasta rättspraxis skyddas genom gemenskapens rättsordning, vilket dessutom bekräftas i ingressen till Europeiska enhetsakten, i artikel 6.2 i fördraget om Europeiska unionen och i artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Med hänsyn till arten av de ifrågavarande överträdelsena och svårighetsgraden av de därtill knutna sanktionsåtgärderna skall principen om presumptionen för den anklagades oskuld tillämpas i bland annat förfaranden rörande åsidosättanden av konkurrensregler som gäller företag och som kan leda till ålägganden av böter eller viten.

Kommissionen måste således förebringa exakt och överensstämmande bevisning till stöd för att överträdelsen ägt rum.

(se punkt 216)

Det är emellertid viktigt att betona att varje del av den bevisning som kommissionen åberopat inte nödvändigtvis måste motsvara dessa kriterier med avseende på varje del av överträdelsen. Det är tillräckligt att en samlad bedömning av alla indicier som institutionen åberopat motsvarar detta krav.

(se punkterna 215, 217 och 218)

20. När flera företag har deltagit i en överträdelse skall det vid fastställandet av bötesbeloppen för vart och ett av företagen undersökas hur allvarlig dess medverkan var, vilket innebär att det i synnerhet skall fastställas vilken roll det hade i överträdelsen under den tid det medverkade i den.

Detta är den logiska följderna av principen att påföljder och sanktionsåtgärder skall vara individuella, så att ett företag endast drabbas av sanktionsåtgärder för omständigheter som är hänförliga till detta. Den principen gäller i varje administrativt förfarande som kan leda till sanktionsåtgärder enligt gemenskapsrättens konkurrensbestämmelser.

(se punkterna 277 och 278)

21. Att ett företag som deltar i en konkurrensbegränsande samverkan tvingar en annan part i nämnda samverkan att utvidga området för den konkurrensbegränsande samverkan genom hot om repressalier för det fall den andra parten motsätter sig detta kan beaktas som en försvärande omständighet. Ett sådant beteende får nämligen den direkta följden att den skada som vållas genom den konkurrensbegränsande samverkan förvärras, och ett företag som har betett sig på detta sätt skall bära ett särskilt ansvar.

(se punkt 281)

22. Det finns ingen bestämmelse eller allmän princip i gemenskapsrätten enligt vilken kommissionen inte gentemot ett företag får åberopa uttalanden från andra företag som är föremål för kom-

missionens påståenden. Om så inte var fallet skulle bevisbördan för beteenden som strider mot artiklarna 81 EG och 82 EG, vilken åvilar kommissionen, vara omöjlig att fullgöra och oförenlig med kommissionens uppgift enligt EG-fördraget att övervaka att dessa regler tillämpas på rätt sätt. Emellertid kan ett uttalande från ett företag som anklagas för att ha deltagit i en konkurrensbegränsande samverkan, vars exakthet har bestridits av flera företag som också anklagas för att ha deltagit, inte betraktas som ett tillräckligt bevis på ifrågavarande faktiska omständigheter utan att det styrks genom annan bevisning. När den konkurrensbegränsande samverkan endast inbegriper två parter, räcker bestridandet av innehållet i uttalandet för att det skall krävas att innehållet styrks av annan bevisning. Så är i desto högre grad fallet när det rör sig om ett uttalande som syftar till att mildra ansvaret för det företag i vars namn uttalandet gjordes och framhåva ett annat företags ansvar.

Det skall erinras om att det vid bedömningen av ett dokumentets bevisvärde som visar att ett hot uttalades och vars bevisvärde likaledes har bestridits skall bedömas om dokumentet innehåller tillförlitliga uppgifter och därvidlag tas hänsyn till dokumentets ursprung, omständigheterna kring dess tillkomst,

till vem det är ställt och huruvida dess innehåll verkar förnuftigt och trovärdigt.

(se punkterna 285 och 286)

23. Enligt den i riktlinjerna för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 i EKSG-fördraget föreskrivna metoden skall beräkningen av bötesbeloppet även fortsättningsvis göras på grundval av de två kriterier som anges i artikel 15.2 i förordning nr 17, nämligen överträdelsens allvar och varaktighet, med iakttagande av den högsta gräns som i samma bestämmelse anges i förhållande till vart och ett av företagets omsättning.

Riktlinjerna går följaktligen inte utöver den rättsliga påföljdsram som anges i artikel 15.2 i förordning nr 17.

(se punkterna 343 och 344)

24. Vid bedömningen av hur allvarlig en överträdelse är för att fastställa bötesbeloppet, är kommissionen inte bara skyldig att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, utan även till det sammanhang i vilket överträdelsen har begåtts och att säkerställa att dess åtgärder har en avskräckande verkan, framför allt vad beträffar sådana överträdelser som särskilt försvårar förverkligandet av gemenskapens mål.

Vid analysen av överträdelsens svårighetsgrad skall eventuell upprepning av överträdelsen beaktas. Att överträdelsen upprepas är nämligen en omständighet som i avskräckande syfte motiverar en betydande höjning av grundbeloppet. Den upprepade överträdelsen bevisar nämligen att den tidigare vidtagna sanktionsåtgärden inte var tillräckligt avskräckande.

Omständigheten upprepade överträdelse utgör, trots det faktum att den rör en egenskap hos den som gjorde sig skyldig till överträdelsen, nämligen hans benägenhet att begå sådana överträdelser, just av detta samma skäl ett mycket påtagligt indicium på att ifrågavarande beteende är allvarligt och följaktligen att det är nödvändigt att höja nivån på böterna för att uppnå en effektiv avskräckande verkan.

Begreppet upprepad överträdelse, såsom det uppfattas i ett visst antal nationella rättsordningar, förutsätter att en person har begått nya överträdelser efter att ha blivit ålagd en sanktionsåtgärd för liknande överträdelser.

Det är emellertid viktigt att precisera att begreppet upprepad överträdelse, med avseende på det eftersträvade syftet, inte med nödvändighet innebär att det har vidtagits en tidigare sanktionsåtgärd i form av böter, utan endast en tidigare överträdelse. Beaktandet av upprepad överträdelse medför, vid en given överträdelse, nämligen en strängare sanktionsåtgärd för det företag som gjort sig skyldigt till de faktiska omständigheter som överträdelsen består av, så snart det visar sig att ett tidigare konstaterande av en överträdelse från företagets sida inte har räckt för att förebygga en uppreppning av det otillåtna beteendet. Den avgörande faktorn vid upprepad överträdelse är inte en tidigare sanktionsåtgärd utan ett konstaterande av en tidigare överträdelse från den skyldiges sida.

(se punkterna 347–349, 362 och 363)

25. En preskriptionstid kan fylla funktionen att garantera rättssäkerheten och ett underlåtet iakttagande av den betraktas som ett åsidosättande av denna princip endast om en sådan preskriptionstid har fastställts i förväg. Det föreskrivs dock inte, vare sig i artikel 15 i förordning nr 17 som utgör den rättsliga ramen för

de sanktionsåtgärder som kan vidtas av kommissionen för överträdelser av gemenskapens konkurrensregler eller i riktlinjerna för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 i EKSG-fördraget, någon längsta tillåtna tidsfrist för konstaterandet av upprepad överträdelse med avseende på ett företag.

(se punkterna 352 och 353)

26. De i punkt 3 i riktlinjerna för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 i EKSG-fördraget angivna förmildrande omständigheterna avser således det enskilda företagets uppträdande.

Härav följer att det vid avgörandet av huruvida det föreligger förmildrande omständigheter, däribland den omständigheten att avtalen inte har tillämpats, inte är verkningarna av hela överträdelsen som skall prövas när överträdelsens konkreta påverkan på marknaden beaktas vid bedömningen av överträdelsens allvar (punkt 1 A första stycket i riktlinjerna), utan det enskilda företagets

uppförande, där allvaret i varje företags deltagande i överträdelsen skall prövas.

(se punkterna 383 och 384)

27. Avsaknaden av kontrollåtgärder i syfte att genomföra en konkurrensbegränsande samverkan kan inte i sig utgöra en förmildrande omständighet.

(se punkt 393)

28. Kommissionen kan inte anses ha någon skyldighet att vid fastställandet av bötesbeloppet för överträdelser av de gemenskapsrättsliga konkurrensreglerna ta hänsyn till ett företags ekonomiska svårigheter eftersom detta skulle medföra att de företag som var minst anpassade till marknadsvillkoren gavs en oberättigad konkurrensfördel.

(se punkt 413)

29. Det är endast befogat att reducera bötesbeloppet om det berörda företags agerande under det administrativa förfarandet har underlättat för kommissionen att fastställa överträdelsen och att i förekommande fall få den att upphöra.

Den omständigheten att ett företag samarbetar under utredningen ger inte rätt till någon nedsättning av böterna när detta samarbete inte går utöver vad som följer av de skyldigheter som företaget har enligt artikel 11.4 och 11.5 i förordning nr 17. För det fall ett företag däremot som svar på en begäran om upplysningar i enlighet med artikel 11 i förordning nr 17 lämnar upplysningar som går långt utöver vad kommissionen kan kräva enligt nämnda artikel, kan företaget komma i åtnjutande av nedsättning av böterna.

Det skall även framhållas att det inte utgör något samarbete i den mening som avses i meddelandet om samarbete i kartellärenden, och definitivt inte i punkt D i detta, när ett företag lämnar upplysningar till kommissionen inom ramen för dess undersökning av en kartell, om företagets handlingar är av

sådan art att det inte kunnat åläggas böter enligt förordning nr 17.

(se punkterna 449, 451, 452 och 471)

30. Vid bedömningen av i vilken utsträckning företagen har samarbetat under det administrativa förfarande som inletts för förbjuden konkurrensbegränsande samverkan får kommissionen inte bortse från principen om likabehandling som utgör en allmän gemenskapsrättslig princip och som åsidosätts i de fall då lika situationer behandlas olika, såvida det inte finns sakliga skäl för en sådan behandling.

(se punkterna 453–455)

Bedömningen av i vilken utsträckning företag har samarbetat kan inte vara beroende av rent slumpmässiga faktorer. Olika behandling av ifrågavarande företag skall således ha sin grund i att deras samarbetsgrad inte går att jämföra, bland annat därför att de har lämnat olika slags information eller lämnat information i olika skeden av det administrativa förfarandet eller under omständigheter som inte är likartade.

Det skall vidare anses att när ett företag vad gäller samarbete endast bekräftar, och detta på ett mindre precist och utförligt sätt, viss information som redan har lämnats av ett annat företag som en samarbetsåtgärd, kan den grad av samarbete som detta företag har bidragit med, trots att det inte helt saknar intresse för kommissionen, inte betraktas som jämförbar med det samarbete som det förstnämnda företaget har bidragit med genom att tillhandahålla nämnda information. Ett uttalande som inskränker sig till att i viss mån endast bekräfta uppgifter som kommissionen redan hade tillgång till underlättar därför inte kommissionens uppgift på ett väsentligt sätt och är därigenom inte tillräckligt för att motivera en nedsättning av bötesbeloppet på grund av samarbete.

31. Ett företag kan endast komma i fråga för en nedsättning av bötesbeloppet i enlighet med punkt D 2 andra strecksatsen i meddelandet om samarbete om det, efter att det har tagit del av meddelandet om anmärkningarna, uttryckligen har informerat kommissionen om att det inte avser att bestrida de faktiska omständigheterna.

Det är emellertid inte tillräckligt att ett företag allmänt påstår att det inte bestrider de anförda omständigheterna, i enlighet med meddelandet om samarbete, om detta påstående med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet inte är till någon som helst nytta för kommissionen. För att ett företag skall kunna komma i åtnjutande av nedsättning av böterna på grund av att det har

samarbetat under det administrativa förfarandet måste dess beteende nämligen underlätta kommissionens uppgift att fastställa och beivra överträdelser av gemenskapens konkurrensregler.

(se punkterna 504 och 505)